

boek besprekingen

Wim van Beers

'JA KIJK, MAG IK DIT ZEGGEN ...'

Het is druk in de wetenschappelijke wereld, met name in de wereld van de taalbeheersing. Na het werk van Drop en De Vries begint dat nu ook in Groningen zijn vruchten af te werpen. Peter van Lint publiceerde het eerste Nederlandse taalbeheersingsonderzoek in boekjesvorm wat buiten het gebied van de vaardigheden valt: *Ja kijk, mag ik dit zeggen ...*, opmerkingen over de verbale strategieën van een minister-president en zijn ondervragers in elf televisie-interviews van januari tot maart 1976. Bovendien kondigt hij nog drie boekjes aan in de serie 'Vlugschriften op het gebied van taalbeheersing' bij dezelfde uitgeverij Xeno, één over Vormen van taalverkeer, één over Dialoogstructuren en één over Verbaal geweld. Xeno is, zoals ze zelf zegt, een uitgeverij zonder winstoogmerk als reactie op de toenemende concentraties in de Nederlandse uitgeverijwereld. Ze komt op voor het kritische boek. Dergelijke opmerkingen wekken natuurlijk verwachtingen over prijs en inhoud: dat het goedkoop, kritisch en niet alleen voor vakbroeders is.

Hoewel niet speciaal voor vakbroeders gaat Van Lint in hoofdstuk 1 in op een juist voor vakbroeders interessant probleem: zijn opvatting over het vak taalbeheersing. Van Lint vindt de opvatting van Van Eemeren en Grootendorst ('Object en doelstelling van taalbeheersing' in: *Spektator* 3, 1973/74) te veel beperkt tot gericht op verbetering,

die van Jan de Vries (o.a. in 'Taalbeheersing zonder taalwetenschap' in: *Levende Talen*, april 1977, nr 323) te veel gericht op procedures en die van anderen weer te veel taaltheoretisch. Van Lint vindt dat dat allemaal moet kunnen. Hij stelt dan ook zeer algemeen: 'Taalbeheersing bestudeert de vraag naar wat mensen doen met taal in een sociale context' (pag. 7) en taalbeheersing moet ook 'de gebruikvoorwaarden van de producten en van de vormen van taalverkeer beschrijven. Dat levert een normerende taak op' (pag. 8). Zeker bij een zo jong vak als taalbeheersing is dat een juist standpunt. Het zou te gemakkelijk zijn om het object van het vak stevig in te perken om vervolgens te kunnen beweren dat een heleboel onderwerpen niet in het vak passen. Het onderwerp van dit boekje, een onderzoek naar de regels van het spel in tv-interviews met Den Uyl is dan ook betrekkelijk uniek. Het zoeken naar spelregels verwijst naar de Wittgensteinse opvatting van het taalspel. Van Lint vergeet echter in zijn onderzoekspraktijk dat kritische taalbeheersing niet alleen zou moeten onderzoeken welke regels er bestaan, maar ook hoe die regels institutioneel bepaald zijn. Als doelstelling noemt hij dat wel en hij brengt dat in verband met ethiek: 'Taalbeheersing is niet alleen een soort van reclamekunde' (pag. 9), volgens hem een geluid uit de jaren '60). (De interesse van Van Lint in ethiek blijkt overigens ook uit een apart hoofdstukje over ethische uitspraken van Den Uyl.)

Dat ik niet tegen mijn hoogleraar, maar wel tegen mijn leerlingen mag zeggen: 'Hé, doe jij dat raam 's effe dicht' heeft alles te maken met hiërarchie, autoriteiten, enzovoort. Een kritische taalvaardigheid zou juist zijn dat ik die regels wil en kan overtreden. Van Lint noemt echter alleen vormen van verbaal geweld (ontoelaatbaar) overtredingen van de regels. Als voorbeeld noemt hij: gebruik maken van je machtspositie.

Maar wat worden mensen anders geacht te doen met hun machtspositie? Er geen gebruik van maken?

Hoewel het wat taai is om je door alle uiteenzettingen over de gebruikte begrippen heen te worstelen (het is wel geen wetenschappelijk geschrift in de traditionele zin, maar ook zeker geen journalistiek verslag zoals Van Lint op pag. 5 aankondigt), bevat het boekje aardige observaties over verborgen vragen, het vragen naar de bekende weg, functies van de omhaal van woorden en

hoe de regels van het vraaggesprek gehanteerd worden.

Klaas-Wybo van der Hoek schrijft een hoofdstukje over de standpunten van waaruit Den Uyl spreekt (ik als krantelezer, ik als politicus, ik als minister-president, wij als kabinet, enzovoort) en een hoofdstukje over het typische taalgebruik van Den Uyl: academische taal, lange zinnen, complexe zinnen en stijlfiguren als herhaling en enumeratie. Rudie Kagie legt in een hoofdstukje over de persoonlijke en politieke achtergronden van Den Uyl uit waarom de interviews met Den Uyl niet interessant zijn qua nieuwswaarde.

Het is belangrijk dat de conclusies van Van Lint controleerbaar zijn: alle geanalyseerde interviews zijn in een bijlage opgenomen. Daardoor is het voor een boekbespreker ook gemakkelijk een aantal zwakheden op te sporen. Daarvan wil ik nog twee hoofdpunten noemen.

In de eerste plaats doet Van Lint in zijn onderzoekspraktijk, niet in de uiteenzetting van zijn uitgangspunten, net alsof een tv-interview een echt tweegesprek is. Er is maar één ondervrager, maar er zijn talloze toehoorders: kiezers en potentiële kiezers, en Den Uyl is genoeg geslepen politicus om daarmee rekening te houden. We mogen rustig aannemen dat Den Uyl aan bijvoorbeeld Hans Jacobs andere dingen toevertrouwt wanneer ze samen naar Den Haag reizen, dan wanneer er een paar miljoen mensen meeluisteren. De context van de massa-communicatie en de bewustzijnsindustrie blijft echter in zijn geheel buiten beschouwing.

Een andere beperking van het zoeken naar regels-onderzoek blijkt uit de opmerking dat Hans Jacobs zich niet aan de regels van het interviewspel houdt: de ondervraagde op zijn gemak stellen, een goede relatie vestigen (pag. 24). Hieruit zou blijken dat het om een institutie gaat en niet om de persoon Den Uyl. Van Lint vindt dat Jacobs probeert de toffe jongen uit te hangen en ziet de ongedwongen Haagsche-Kringen-sfeer als mogelijke verklaring. Met geen woord rept Van Lint over het gezamenlijke partijlidmaatschap van Jacobs en Den Uyl, dat de VARA nog steeds een PvdA-omroep is, dat Jacobs en Den Uyl toffe jongens onder elkaar zijn. Deze context blijft buiten beschouwing, waardoor Van Lint niet te weinig, maar *verkeerde* conclusies trekt. Daardoor is Van Lint ook niet in staat de wantrouwende vragen van TROS-interviewer R. Bruijns in verband te brengen met het Telegrafische karakter van die

omroep. We kunnen zeggen dat de analyse van Van Lint — juist vanwege de wel bescheiden, maar toch ook kritische pretentie, te veel op het formele en te weinig op het inhoudelijke gericht is. Tegelijkertijd is dat moeilijk te vermijden als je primair op zoek bent naar structuren in een gesprek en de namen van de deelnemers van secundair belang vindt (vgl. pag. 11 en 21). De onderzoeksopzet is tegenstrijdig en daar is Van Lint slachtoffer van geworden.

Het uiterlijk van het boekje mag niet onbesproken blijven. Daarvoor is het te opvallend goed: fraai papier, verluchtigd met foto's en tekeningen en een mooie typografie. Jammer dat dan de schrijvers van de verschillende hoofdstuknummers en de paginacijfers in de inhoudsopgave ontbreken en dat de hoofdstuknummers uitsluitend in de inhoudsopgave staan en niet boven de hoofdstukken zelf.

De verwachtingen die door het boekje worden opgeroepen, worden maar ten dele waargemaakt. Het is zeker een goed initiatief, maar de conclusies zijn te formeel en te weinig kritisch, en ondanks de aankondiging van de uitgever dat het minder dan f 10,— zou kosten, bent u f 15,— armer als u het koopt. Wat ik ondanks de kritiek toch maar zou doen. Van Lint hoopt terecht dat het boekje interessant materiaal bevat 'voor mensen die onderwijs geven in het hanteren van een taal' (pag. 5).

Peter van Lint *Ja kijk, mag ik dit zeggen ...* Groningen, Stichting Uitgeverij Xeno, 1977.

Peter Dekkers

KLEINE GRAMMATICA VAN DE WAANZIN

Taalbeheersing en taaldidactiek worden tegenwoordig met enige plechtigheid aan de man gebracht. Jonge vakken hebben altijd de neiging tot overdreven serieuziteit. Tenslotte liggen er professorale zetels in het verschiet. De wetenschappelijke erkenning vraagt nu eenmaal om opgepompte hoogstandjes. De status moet opgekrikt worden met behulp van onuitwarbare cijfercodes bij onleesbare theorieën.

Daarom is het bijzonder, wanneer temidden van al die ernstigheid nog wat te lachen valt. Met de *Kleine grammatica van de waanzin* van A.J. Vervoorn kun je dit. Op leerzame wijze neemt de schrijver het status-schrijven op de hak.